

Quan va esclatar la Guerra Civil, el forner lleidatà Ramon Rius, es va convertir en improvisat fotoperiodista. Va morir el 1984 sense que ningú conegués el seu treball. Ara s'ha rescatat de l'oblit amb una exposició al Wellesley College de Boston que al maig es podrà veure a la Universitat de Lleida.

Història oculta en una capsa de sabates

És sabut que sovint la realitat supera la ficció. El filòleg lleidatà Carlos Ramos, professor del prestigiós Wellesley College de Boston des de fa més de deu anys, en dona fe. Si hagués escrit un conte sobre unes fotos que es passen setanta anys oblidades en una capsa de sabates i veuen la llum, per fi, a milers de quilòmetres de distància, a la mítica universitat en què van fer classes Vladimir Nabokov o Pedro Salinas, per després retornar al lloc on van ser captades, de segur que l'editor li diria que havia forçat massa la màquina. Sobretot si prèviament aquestes imatges se salven del bombardeig que destrueix la casa del fotògraf amagades dins un antic forn de pa. Doncs això és exactament el que ha passat.

Carlos Ramos va portar a la seva universitat americana les fotos de la Guerra Civil que sabia que tenia guardades un parent seu, Ramon Rius. Va pensar que en el setantè aniversari de l'esclat del conflicte bèl·lic potser es podria treure partit d'aquest material en alguna activitat del departament d'Hispaniques. Sense cap més pretensió. La fotògrafa del departament d'art, Judith Black, va veure les fotografies i el va advertir que aquelles imatges tenien molta qualitat, prou per fer una exposició. Ramos es va posar en contacte aleshores amb historiadors de la Universitat de Lleida com Jaume Barrull o Joan Sagués per tal de documentar les imatges. Posar peus i poca cosa més. La sorpresa va ser majúscula: eren

unes fotos inèdites i molt valuoses. Es posava en marxa el projecte The Ramon Rius Collection, una exposició sobre la Guerra Civil que s'inaugurava el 27 de setembre al Wellesley College i que viatjarà a Lleida el proper mes de maig.

Ramon Rius (1900-1984) era el propietari d'un forn de pa al número 10 del carrer Major de Lleida. Era fotògraf afeccionat i, a la vegada, tenia un gran olfacte periodístic, de manera que el convuls estiu del 36 agafa la càmera i deixa constància de tot el que passa al seu voltant: la crema de la catedral, l'esclat de la guerra, l'adhesió dels militars i gent de dreta a la rebel·lió, les desfilades triomfals dels partits d'esquerra quan fracassa inicialment el cop d'estat, les llargues i penoses cues per aconseguir pa, les massives enganxades de cartells propagandístics... Són imatges molt acurades, de gran bellesa en la composició. Però, a la vegada, són un impagable testimoni de la vida la rereguarda republicana. De l'angoixa per la incertesa. De la violència extrema que formava part de la quotidiana

D'esquerra a dreta, Una desfilada sobre el Pont Vell de Lleida de la Joventut Socialista Unificada ha servit de cartell per anunciar l'exposició. Ramon Rius (1900-1984). Enganxada de cartells a la paret d'un convent. Ramon Rius demostrava tenir qualitat i sensibilitat. La inauguració de l'exposició a Boston va rebre una càlida acollida del públic americà. En detall, el filòleg lleidatà Carlos Ramos és l'artífex de l'exposició.

nitat. Lleida és una ciutat molt castigada durant la guerra. Conquerir Lleida és tenir via lliure cap a la resta de Catalunya. El 2 de novembre de 1937 l'aviació alemanya bombardeja la ciutat. És un bombardeig terrible. Les bombes cauen al mercat de Sant Lluís, al Liceu Escolar (un centre pedagògic molt avançat i progressista)... Els morts es compten per centenars i gairebé la meitat són nens de menys de dotze anys. La por s'apodera dels lleidatans, que deixen deserta la ciutat. El pitjor bombardeig, però, encara havia d'arribar. Va ser el 27 de març de 1938, només uns dies abans de l'arribada de les tropes nacionals. Ramon Rius sap que els seus negatius són un petit tresor que cal conservar i, a la vegada, és conscient que ser l'autor d'aquelles imatges li pot portar problemes. Per això posa els negatius en una capsa de sabates i els amaga al forn principal de la seva fleca. És tot el que Ramon Rius podrà salvar de casa seva, una de les moltíssimes que va ser destruïda pels efectes devastadors del bombardeig.

'Lérida bajo la horda'. Amb gairebé quaranta anys, el fotògraf ha de renunciar a les seves inquietuds artístiques i tornar a començar de nou sense casa ni negoci. No és estrany que quan no se sabia que era autor d'aquest important reportatge sobre la guerra, no

es cansés de repetir que els comerciants no es podien permetre el luxe de posar-se en política. Segurament devia haver quedat molt escarmentat. Més si es té en compte que les cinc o sis úniques imatges de Ramon Rius que no eren inèdites van ser publicades el 1941 al llibre *Lérida bajo la horda*, obra de José María Alvarez Pallás. És, com el seu títol indica, un incendiari pamflet anticomunista, antirepublicà, antirevolucionari. Les fotos de Rius van ser degudament triades i, òbviament, només es van publicar les que servien a l'autor del llibre per justificar el Glorioso Alzamiento Nacional. I ni tan sols es van firmar. Sempre s'havia pensat que eren unes fotos anònimes. Fins ara.

Ramon Rius mai en va parlar amb ningú, ni amb la família. Els negatius van tornar a la capsa de sabates i el seu autor va procurar passar pàgina. Se suposa que algú diria a Alvarez Pallás que havia vist fent fotos al forner del carrer Major i era difícil, si no impossible, negar-se a una petició d'algú tan proper al règim franquista. Potser per això des d'aleshores Ramon Rius faria seva la màxima que els comerciants no s'han de posar en política.

Fa més de vint anys del traspàs de Ramon Rius. Encara que tard, és el moment de reivindicar la figura d'aquest heroic forner. Va demostrar ser valent

sortint al carrer amb una càmera en un moment en què només calia una excusa per posar-se en (molts) problemes. Però també va ser valent guardant un material que podia girar-se-li en contra. Va morir en absolut anonim, però ara fins i tot un diari tan prestigiós com *The Boston Globe* ha parlat d'ell, de les seves fotografies. L'exposició de Wellesley College, que es podrà veure fins al 29 d'octubre, ha estat un èxit pel qual es va brindar amb vi de Raimat, com corresponia. Al maig vindrà a la Universitat de Lleida. Com un insòlit bumerang, els vells negatius faran el viatge d'anada i tornada a l'altra banda de l'Atlàntic. La Universitat de Lleida i l'Institut d'Estudis Ilerdencs s'han sumat al projecte. Quan les fotos tomin a casa se n'editarà un catàleg amb les firmes dels especialistes en la Guerra Civil més importants. Les fotos ja no tornaran a la modesta capsa de sabates on van restar oblidades setanta anys. La família està disposada a convertir-les en patrimoni històric i cultural de la ciutat i cedir-les al fons audiovisual de l'Institut d'Estudis Ilerdencs. Una (llarga) història amb final feliç que posa de manifest que encara hi ha (moltes) històries de la Guerra Civil per descobrir. La ferida tot just comença a cicatritzar. És l'hora dels historiadors. Ja tocava.

Anna Sàez